

Сынкова, І. Заходнееўрапейскія наратыўныя крыніцы XV–XVI стст. у беларускай гістарыяграфіі(другая палова XX – пачатак XXI ст.) / І.Сынкова // Лістападаўскія сустрэчы-8 [Электронны рэсурс]: зб. арт. па матэрыялах Міжнар. навук. канф. у гонар акадэмікаў М. М. Нікольскага і У. М. Перцава / навук. рэд. В. А. Фядосік, І. А. Еўтухоў. – Мінск : БДУ, 2011. – Рэжым доступу : <http://www.elib.bsu.by>, абмежаваны. – С. 153-157

І. Сынкова

ЗАХОДНЕЕЎРАПЕЙСКІЯ НАРАТЫЎНЫЯ КРЫНІЦЫ XV–XVI стст. У БЕЛАРУСКАЙ ГІСТАРЫЯГРАФІІ (другая палова XX – пачатак XXI ст.)

Разглядаючы пытанне пра выкарыстанне заходнееўрапейскіх крыніц у навуковай літаратуры па гісторыі Беларусі, хацелася б у ім адразу вылучыць некалькі аспектаў: вызначыць, па-першае, асноўнае кола наратыўных крыніц XV–XVI стст. у навуковых працах пасляваеннага перыяду, па-другое – ступень і характар іх ужывання. Разам з тым вельмі важна высвятліць і тое, у якой меры самі акрэсленыя крыніцы звярталі на сябе ўвагу ў якасці прадмета даследавання.

Што датычыцца храналагічных меж для крыніц (XV–XVI стст.), то яны звязаны з узнікненнем і распаўсюджаннем у Заходняй Еўропе гуманістычнага руху. Ён паўплываў на розныя сферы грамадскай думкі і настолькі, што можна казаць пра існаванне гуманістычнай культуры, якая ахоплівала больш шырокія сацыяльныя колы, чым вузкая супольнасць вучоных-гуманістаў. А гэта дазваляе разглядаць сукупнасць вызначаных крыніц у *адзінай сістэме каардынат*.

Крыніцы XV–XVI стст. маглі змяшчаць у сабе інфармацыю пра падзеі не толькі акрэсленага перыяду, але і больш раняга і, зыходзячы з гэтага, маглі выкарыстоўвацца ў працах, прысвечаных і беларускаму Сярэднявеччу, і беларускаму Рэнесансу. Таму было пашырана кола навуковых выданняў, прадугледжаных для аналізу наконт выкарыстання заходнееўрапейскіх крыніц.

Параўноўваючы працы па беларускай гісторыі, напісаныя на працягу XIX–XXI стст., можна заўважыць асаблівасці ў выкарыстанні крыніц, характэрныя для розных этапаў развіцця гістарычнай думкі Беларусі: дарэвалюцыйнага, міжваеннага, пасляваеннага (пасля Другой сусветнай вайны і да канца 80-х гг.) і сучаснага (з пачатку 90-х гг. XX ст.). У дадзеным артыкуле ў цэнтры ўвагі працы па гісторыі Беларусі, напісаныя ў другой палове XX ст., г. зн. на двух апошніх этапах. Пры гэтым для савецкага перыяду (да 1991 г.) ёсць сэнс разглядаць працы па гісторыі Беларусі, якія выходзілі не толькі ў Беларусі, а і наогул у СССР (перадусім у Расіі). Адзінства навуковай метадалогіі і дыктат ідэалагічных устанаўленняў у савецкія часы прыводзілі да набліжэння пазіцый навукоўцаў.

З заходніх крыніц першае месца ў навуковых працах пасляваеннага перыяду займаюць, безумоўна, польскія хронікі (Я. Длугаш, М. Бельскі, М. Мяхоўскі, М. Стрыйкоўскі), што цалкам зразумела. Шчыльныя сувязі паміж Каралеўствам Польскім і Вялікім Княствам Літоўскім на працягу многіх дзесяцігоддзяў і гістарычныя падзеі, у якія былі ўцягнутыя абедзве

дзяржавы, стваралі падставу для агульнай гістарычнай прасторы. Аднак менавіта блізкасць і перапляценне гістарычных лёсаў краін прыводзіла да тэндэнцыйнасці польскіх гістарычных апавяданняў, што прымушае вельмі асцярожна ставіцца да іх сведчанняў.

Таксама вельмі часта даследчыкі спасылаюцца на звесткі пісьменнікаў непольскага паходжання, якія пражывалі ў Польшчы ці ў ВКЛ (М. Кромер, Р. Гейдэнштэйн, П. Одэрборн, А. Гваніні). Яны займалі прамежкавае становішча паміж польскімі і іншымі заходнееўрапейскімі аўтарамі. Часам у іх творах адчуваецца большая адхіленасць ад апісваемых падзей, чым у творах польскіх гісторыкаў, аднак яны куды больш дасведчаныя ў розных справах, звязаных з беларускай гісторыяй, чым заходнія аўтары.

Што датычыцца апошніх, то тут кола ўжытых крыніц рэзка звужаецца. Як вядомы заходні сведка, стала прысутнічае ў навуковых працах пасол Свяшчэннай Рымскай імперыі С. Герберштэйн, а таксама папскі пасланнік А. Пасевіна.

Вызначэнае кола крыніц (польскіх і іншых заходнееўрапейскіх) было добра вядомае ўжо ў дарэвалюцыйнай гістарыяграфіі і працягвае складаць ядро заходнееўрапейскіх крыніц у гістарычнай літаратуры апошніх двух дзесяцігоддзяў.

Побач з творамі пералічаных аўтараў, што складаюць, так бы мовіць, «класічны набор» для гістарычных прац, часам з'яўляюцца згадкі пра іншыя крыніцы. Зразумела, сюды не ўключаюцца тыя творы заходнееўрапейскіх аўтараў, якія прыводзяцца або цытуюцца для высвятлення іх поглядаў, але не змяшчаюць звестак пра Беларусь.

У некаторых даволі грунтоўных даследаваннях па беларускай гісторыі заходнееўрапейскія крыніцы XV–XVI стст. наогул не згадваюцца. Гэта ў асноўным датычыцца прац, або заснаваных на археалагічных матэрыялах, або прысвечаных сацыяльна-эканамічнай гісторыі.

З 90-х гг. XX ст. у беларускай гістарыяграфіі яскрава пазначылася тэндэнцыя да больш актыўнага выкарыстання заходніх крыніц. Хаця пераважна гэта творы, вядомыя яшчэ з дарэвалюцыйнага перыяду (і многія з іх былі перакладзеныя на рускую мову), але яны зноў актыўна ўцягваюцца ў навуковы дыскурс (Эней Сільвій, Ж. дэ Лануа, Дж. Горсей, А. Кантарыні, Дж. Камендоні і інш.).

Можна заўважыць таксама ўвядзенне ў навуковы ўжытак крыніц, якія раней у беларускай гістарыяграфіі не выкарыстоўваліся, напрыклад «Сусветная хроніка» Г. Шэдэля, «Норавы, законы і звычаі ўсіх народаў» Ё. Баэмуса (Бёма).

Выдатнай з’явай у гэтым плане стала публікацыя кнігі А. Белага [1], дзе быў прадэманстраваны новы падыход да пошуку крыніц, што дазволіла скарыстаць інфармацыю з разнастайных геаграфічных, этнаграфічных і гістарычных крыніц.

Яшчэ адзін цікавы і вельмі плённы падыход пазначыў у сваёй працы расійскі даследчык А. С. Мыльнікаў, які разглядаў этнагенетычныя паданні з пункту гледжання розных еўрапейскіх крыніц [2].

Асаблівае значэнне для актыўнага ўжывання звестак з заходнееўрапейскіх крыніц мае публікацыя іх перакладаў. Гэта дазваляе шырокаму колу даследчыкаў пазнаёміцца з імі бліжэй.

Такім чынам, можна бачыць істотныя змены ў сферы выкарыстання заходніх крыніц у навуковай літаратуры сучаснага этапу, што сведчыць пра актывізацыю даследаванняў менавіта ў гэтым кірунку.

Аднак думаецца, што больш важным з'яўляецца не столькі пашырэнне кола крыніц за кошт увядзення малавядомых ці вяртання амаль забытых помнікаў, колькі змена навуковай парадыгмы, якая і дазваляе звярнуцца да тых твораў, што раней заставаліся без увагі даследчыкаў. Бо яшчэ з XIX ст. усталяваўся прынцып экстрэнсіўнай распрацоўкі крыніц, з якіх «адціскаўся» абмежаваны аб'ём карыснай (г. зн. дакладнай) інфармацыі. Астатняе ішло ў «адкіды». Часам туды траплялі цэлыя творы, маркіраваныя як «другасныя», «кампіляцыя» ці «фальсіфікацыя» і да т. п. Але гэтыя творы няслі на сябе выразны адбітак сваёй эпохі, і незалежна ад таго, ці былі правільнымі або не выказаныя ў іх погляды, іх калісьці падзяляла пэўная колькасць людзей. Адсюль вынікае, што ў гэтых помніках усё мае значэнне – і праўда, і міф. У сваёй цэласнасці яны ствараюць адзіны вобраз, які можа мець доўгае жыцц-

цё і пераходзіць з аднаго пакалення да другога. Такі падыход, відавочна, не- магчыма лічыць чыста

гістарычным, а хутчэй гісторыка-культуралагічным. Таму што размова ідзе пра рэканструкцыю поглядаў адной культуры на другую альбо пра стварэнне вобраза іншага народа, іншага культурнага свету. Такі вобраз уплываў на развіццё міжкультурных камунікацый, мог яго падштурхоўваць альбо, наадварот, перашкаджаць яму.

Вобраз Беларусі, як ён паўстае са старонак твораў XV–XVII стст. (у тым ліку і заходнееўрапейскіх), з’яўляецца галоўнай тэмай навукова-папулярнай кнігі В. Грыцкевіча і А. Мальдзіса, якая пакуль застаецца адзінай спробай такога кшталту даследавання ў беларускай гістарыяграфіі [3]. Прырода і асаблівасці клімату, апісанне гарадоў, звычай мясцовага насельніцтва – усё тое, што было незвычайным для замежных падарожнікаў, здзіўляла і кідалася ў вочы, трапіла ў іх нататкі. Гэтая інфармацыя была дбайна вылучана навукоўцамі з розных крыніц і складзена ў мазаіку агульнай карціны. У адрозненне ад згаданай вышэй навуковай літаратуры, дзе наратыўныя крыніцы выступаюць звычайна як другасныя і дадатковыя, у кнізе «Шляхі вялі праз Беларусь» яны ствараюць *ядро* апавядання. Аўтары прадстаўляюць чытачам шэраг пісьменнікаў з розных краін Еўропы. Варта адзначыць пры гэтым, што некаторыя з іх наогул не згадваюцца ў іншых навуковых працах па гісторыі Беларусі (напр., Джозафата Барбара, Паола Джовія Навакомскі, Рафаэль Барберыні, Ганс Кабенцль фон Просег, Даніэль фон Бухаў, Самуэль Кіхель, Ёган Давід Вундэрэр, Джэйлз Флетчар, Стэ-фан Хейц). Што да метадаў выкарыстання крыніц, то і ў гэтым выпадку зноў прыходзіцца казаць пра «экстэнсіўны» падыход у

працы з матэрыялам. У выніку ўзнікла вельмі цікавая і насычаная разнастайнымі звесткамі займальная кніга (што, нарэшце, і з'яўлялася мэтай аўтараў), аднак у разгледжаных крыніцах застаўся яшчэ істотны патэнцыял, не распрацаваны В. Грыцкевічам і А. Мальдзісам і які чакае сваіх даследчыкаў.

Гэтая праца дазваляе зрабіць важныя высновы: каштоўнасць асобных звестак узрастае, калі браць іх у сукупнасці і з іх дапамогай ствараць агульную карціну.

Тут будзе дарэчы выказаць яшчэ адну думку наконт выкарыстання заходнееўрапейскіх крыніц. Невыпадкова на пачатку артыкула звярталася ўвага на гуманістычную культуру, у рэчышчы якой пісаліся творы з сярэдзіны XV ст. Вобраз іншай культуры, які ўзнікаў з розных твораў, павінен адкінуць водбліск на самую заходнюю культуру і высветліць тыя яе асаблівасці, якія раней маглі хавацца. Бо то, як мы бачым «іншых», у пэўнай ступені характарызуе нас саміх. Значыць, даследаванне заходніх крыніц і рэканструкцыя вобраза Беларусі з пункту гледжання Захаду да-

паможа ў разуменні самой заходнееўрапейскай культуры XV–XVI стст. З усяго гэтага вынікае, што заходнія крыніцы маюць яшчэ досыць значны патэнцыял для навуковага даследавання, які можна распрацоўваць у розных кірунках.

На сённяшні дзень застаецца таксама актуальнай праблема стварэння агульнай бібліяграфіі замежных выданняў, якія змяшчаюць звесткі пра Беларусь.

Пакуль адзінай значнай працай у гэтым кірунку застаецца бібліяграфічны паказальнік, падрыхтаваны супрацоўніцай Дзяржаўнай бібліятэкі БССР (цяпер Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь) М. Васілеўскай [4]. Аднак ён вызначаецца пэўнай стыхійнасцю, адсутнасцю сістэмнага падыходу і, апроч таго, непаўнатаю даных.

Літаратура

1. *Белы, А.* Хроніка Беларускай Русі. Нарыс гісторыі адной геаграфічнай назвы / А. Белы. – Мінск: Энцыклапедыкс, 2000.

2. *Мыльников, А. С.* Картина славянского мира: Взгляд из Восточной Европы: этногенетические легенды, догадки, протогипотезы XVI – начала XVIII в. / А. С. Мыльников. – СПб.: Петербургское востоковедение, 2000.

3. *Грыцкевіч, В.* Шляхі вялі праз Беларусь / В. Грыцкевіч, А. Мальдзіс. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1980.

4. *Белоруссия в печати XVI столетия: библиографический указатель на иностранных языках / сост. М. Василевская.* – Минск, 1985.